

İLKOKUL KİTAPLARINI İNCELEME KOMİSYONUNUN RAPORLARI (1924-1927)

Hayrūnisa Alp*

ÖZET

Cumhuriyet döneminde ilköğretim ders kitaplarının çağdaş öğretim metotlarına uygun, çocukların milli değerlerinin bilincinde olabilmelerini sağlayacak bir amaca yönelik yeniden hazırlanması için çalışılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı(Maarif Vekaleti) ilkokullar için ders kitaplarının yeniden oluşturulması amacıyla müfettişler, öğretmen ve eğitimcilerden oluşan bir İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu oluşturmuş, bu komisyonun yayınladığı raporlar yeni ders kitaplarında esas alınacak kuralları belirleme vazifesi görmüştür. İlköğretim alanındaki temel dersleri kapsayacak şekilde alfabe(elifba), okuma(kıraat), matematik(hesap), geometri(hendese) ve müzik(musiki) kitapları için ayrı ayrı oluşturulan komisyonlar her bir ders için raporlar hazırlamıştır. Bu çalışmada 1925 yılında yayınlanan Okul Kitapları Hakkında Talimatname'nin (Mektep Kitapları Hakkında Talimatname'nin) İlkokul Kitapları'na(İlk Mektep Kitapları'na) ait bölümü de ele alınarak ilkokul kitapları inceleme komisyonun hazırladığı raporlar incelenmektedir.

ABSTRACT

The Reports of the Board of Review for Primary School Textbooks (1924-1927)

During the Republic Period, the course books of primary school education were revised to suit the contemporary education methods and to provide children with an awareness of national values. The Ministry of National Education of the period (Maarif Vekaleti) established the Board of Review for Primary School Textbooks, consisting of inspectors, teachers and educators (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu) and the reports published by this board were used in determining the fundamentals of the new course books. For the basic subjects in the field of primary school education which were alphabet (elifba), reading (kıraat), mathematics (hesap), geometry (hendese) and music (musiki), separate commissions were set. They later wrote reports on each course. In this study, the reports of the Board of Review for Primary School Textbooks are examined together with the section of the Regulations About Textbooks (Mektep Kitapları Hakkında Talimatname) published in 1925 on Primary School Textbooks (İlk Mektep Kitapları).

GİRİŞ

Yeni Cumhuriyet'in hedeflediği demokratik, laik, akıl ve bilimi kendine rehber kabul etmiş insanlardan oluşan bir toplum yaratma çabaları, dönemin ilköğretim ders kitaplarının çağdaş öğretim metotlarına uygun, çocukların milli değerlerinin bilincinde olabilmelerini sağlayacak bir amaca yönelik yeniden hazırlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Bakanlık, ilkokullar için ders kitaplarının yeniden oluşturulması amacıyla müfettişler, öğretmen ve eğitimcilerden oluşan bir ilkokul kitapları inceleme(tetkik) komisyonu oluşturdu. İlköğretim alanındaki temel dersleri kapsayacak şekilde alfabe(elifba), okuma(kıraat), matematik(hesap), geometri(hendese) ve müzik(musiki) kitapları için ayrı ayrı oluşturulan komisyonlar her bir ders için raporlar yayınladı. Bu komisyonların yayınladığı raporlar yeni ders kitaplarının hazırlanmasına öncülük etti. Raporlar matbu olarak basılıp Eğitim(Maarif) Müdürlükleri'ne gönderildiği gibi öğretmen ve eğitimcilerin rahat ulaşabilmeleri ve yararlanabilmeleri amacıyla Eğitim Bakanlığı Dergisi'nde de (Maarif Vekaleti Mecmuası) yayımlandı.¹

İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonu'nun alfabe(elifba) kitapları hakkındaki raporu İstanbul Erkek Öğretmen Okulu(Muallim Mektebi) öğretmenlerinden Latif Bey, Edirne Kız Öğretmen Okulu(Muallim Mektebi) Usul-i Tedris öğretmeni Hulusi Bey, İstanbul Kız Meslek Okulu Uygulama Müdürü (İstanbul Kız Meslek Mektebi Tatbikat Müdürü) Hüviyet Bekir Bey,

¹ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Alfabe Kitapları Hakkındaki Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu), İstanbul: Devlet Matbaası, 1926. İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Alfabe Kitapları Hakkındaki Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20. **İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu)**, İstanbul, Millî Matbaa, 1926. İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N: 8 İstanbul:Milli Matbaa, 1926., s. 21-25. **İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkındaki Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkındaki Raporu)**, İstanbul, Millî Matbaa,1926. İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkındaki Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:8 İstanbul: Milli Matbaa, 1926, s.26-30. İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Geometri Kitapları Hakkındaki Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:8 İstanbul, Millî Matbaa, 1926, s.31-32. Bu çalışmada adı geçen raporların önemli bir kısmının günümüz Türkçesi'ne transkripsiyonları verilerek araştırmacıların yararına sunulması hedeflenmiştir.

* Yrd.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, hyralp@istanbul.edu.tr

Galatasaray Lisesi İlk Kısım başöğretmeni Şihab Nazmi Bey, İstanbul İlk Öğretim müfettişi Salih Bey, Yüksek Öğretmen Okulu(Yüksek Muallim Mektebi) Usul-i Tedris öğretmeni İhsan Bey, Bursa Erkek Öğretmen Okulu (Muallim Mektebi) Edebiyat öğretmeni Ali Ulvi Bey'ler tarafından hazırlanmıştır.

Alfabe(Elifba) kitapları ile ilgili raporda 24 ayrı alfabe kitabının komisyonca incelenmesinin uygun görüldüğünü söylenmiş bu kitaplarda düzeltilmesi ve değiştirilmesi istenen bölümler raporda 15 madde halinde açıklanmıştır.² Raporda, alfabe kitaplarının amacı öğrencinin okumayı sevmesi ve okumaya alıştırılması biçiminde açıklanmış, alfabe(elifba) kitabının çocuğa okuma zevki veren en önemli araçlardan biri olduğu belirtilmiştir. Bugünkü alfabe kitaplarının kitap basım kalitesi ve resimleri itibariyle feci bir zevksizlik numunesi olduğu belirtilen raporda çocuklara okumayı sevdirecek bu çok önemli iş için bakanlığın milli kültürün gelişmesi adına her türlü fedakarlığa katlanması zorunluluğunu belirtmiştir.³

Raporda ayrıca Amerika'da ilkokulların her sınıfında hangi kelimelerin okutulup öğretilceğinin uzmanlar tarafından bilimsel metotlarla tespit edildiği, bu araştırmalar sonrasında 8 senelik ilkokulu bitiren öğrencinin 4000 kelime öğrenmesi gerektiği ortaya konulduğundan bahsedilirken Türkiye'de de öğretmenlerin her sene çocuklara hangi kelimeleri öğretmeleri gerektiğini gösteren bir liste oluşturulmasının alfabe(elifba) ve okuma(kıraat) kitapları yazarları açısından çok faydalı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa ve Amerika'da ilkokul çocuklarını okumaya başlatmak amacıyla hazırlanmış oldukları alfabe ve okuma kitaplarından Türkiye'de bir sergi oluşturularak öğretmenlerin istifadesine sunulmasını vekaletle tavsiye etmişlerdir.

İstanbul ilköğretim müfettişi Salih Bey, Bursa Öğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni Ali Ulvi Bey, Yüksek Öğretmen Okulu Usul-i Tedris öğretmeni İhsan Bey, Edirne Kız Muallim Mektebi Usul-i Tedris öğretmeni Hulusi Bey, İstanbul Uygulama Okulu(Tatbikat Mektebi) öğretmenlerinden Galatasaray Lisesi İlk Kısım Baş öğretmeni Şihab Nazmi Bey ve İstanbul Uygulama Okulu(Tatbikat Mektebi) öğretmenlerinden Abdüllatif Beyler tarafından

² Raporla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Namık Kemal ŞAHBAZ, Türkçe Öğretimi Açısından Elifba Kitapları, **İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı**, 6-9 Temmuz 2004.

³ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Alfabe Kitapları Hakkındaki Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20. m.10

hazırlanan ilk okul kitapları inceleme komisyonunun okuma kitapları hakkındaki raporu Türkiye'deki mevcut okuma kitaplarının konularında çeşitlilik olmadığı, kitapların bir kısmının doğrudan nasihat eden ahlaki parçalardan oluştuğunu belirtmektedir.⁴ Okuma kitaplarındaki eksiklikler konusunda ise okuma kitaplarında çocukların kendi hayatlarına kendi tecrübelerine ait parçalar, masallar, heyecanlı maceralar, hayvanlarla bitkiler dünyasına ait meraklı fıkralar, yüksek idealleri uğruna ömür tüketmiş ve nihayet amaçlarına ulaşarak insanlığa hizmet etmiş büyük adamlara ait canlı hikayeler, ülkemizin çeşitli yerlerine ait ve çocuk seviyesine uygun tasvirler, çeşitli keşiflere dair hikayeler çocuklarda ilgi uyandıracak bilimsel meseleler, çağdaş Türk edebiyatında çocuk seviyesinde yazılmış güzel parçalar, tarihi, milli ve vatani parçalarla, istiklal mücadelesine ve Türk devrimine dair canlı hikayeler fedakarlık ve kahramanlık gösteren çocuklara ait hikayeler; özetle çocuklarda okuma zevki uyandıracak eserlerin eksikliğinden bahsedilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesiyle ilgili olarak yazarlara, ağaca çıkıp kuş yuvasını bozan çocuğa kuş yuvalarını bozmayınız, sonra yuvanız bozulur, gibi nasihatler vermek yerine kuş yuvalarına bakmak için ağaca çıkan bir çocuğun ağaçtan düşerek, ayağının kırıldığını tasvir ederek: "Gördünüz mü? Ağaca çıkan ne olur?" gibi çocuğun aklını ve mantığını kullanmasını sağlayacak örnekler verilmesi tavsiye edilmektedir.⁵

Türkiye'deki okuma kitaplarında yazılan hikayelerde Türk hayatına, Türk ruhuna, Türk kültürüne yabancı; milli ve yerli bir anlatımın dışında çevirilerden yararlanıldığı çok açık anlaşılır olduğu, bundan sonra yazılacak kitaplarda kitapların millileştirilebilmeleri için çalışmasının zorunluluğuna değinilmiş,⁶ ayrıca okuma kitaplarının Türk dili kültürünü ilk defa alacak çocuklar için kitapların Türkçesinin uygun olmadığından yakınılmıştır. Okuma parçalarının Türk dilinin edebi değerini iyi yansıtan parçalar olmasına çok önem verilmesi istenmektedir.⁷ Okuma kitaplarında ayrıca çocuklara ahlaki değerler telkin edilirken sık sık büyüdüğünüz zaman, ilerde vatanınıza hizmet edersiniz gibi cümlelerin tekrar edilmesinin öneminden bahsetmektedir.⁸ Okuma kitapları, komisyon üyeleri tarafından köy hayatına pek yer verilemediği konusunda da

⁴ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N: 8 İstanbul: Milli Matbaa, 1926.m.1

⁵ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.2

⁶ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.5

⁷ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.6

⁸ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.9

eleştirilmektedir. Köylü isminin ancak köylünün biri diye başlayan ve genellikle köylünün cahilliğiyle alay eden parçalar olduğundan yakınılmaktadır.⁹

Okuma kitaplarıyla ilgili olarak kitaplarda geçen parçaların genellikle gereğinden fazla kısa olduğu, bu nedenle çocuklarda okuma zevkini yerleştirebilecek, kendi kendine sonuçlar çıkarabileceği; değerlendirebileceği uzunlukta eserlerin yazılması tavsiye edilmektedir.¹⁰

1925 yılında Okul Kitapları Talimatnamesi (Mektep Kitapları Talimatnamesi'nin)¹¹ İlkokul Kitapları (İlk Mekteplere Mahsus Kitaplar) bölümünde ise okuma kitaplarında hikâyelerin hayata uygun, efsanevi konulardan arındırılarak yazılması, bu kitapların sonuna muhakkak Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmadan mümkün mertebede Türkçe kelimelerle birer sözlük eklenmesi zorunlu tutulmuştu.¹² Buna ek olarak da kitaplarda bulunan fotoğraflar dışında kullanılacak resimlerin mutlaka Türk ressamlarına çizdirilmesine dikkat edilmesi hususuna değinilmiştir.

İlkokul kitapları inceleme komisyonunun geometri(hendese) kitaplarıyla ilgili raporunda yazarların ilkökul çocuklarının seviyesine inememelerinden kaynaklanan sorunlardan, dersin yersiz ezbere dayalı bir hale dönüştürülmüş olmasından yakınılırken geometri(hendese) kitaplarının uygulamalı bir tarzda yazılmasının aciliyetine dikkat çekilmektedir.¹³ Raporunda hendese derslerinin amacı tamamen uygulamaya yönelik olmalıdır, çocukların hayatta işine yaramayacak hesap bilgilerinin öğretilmesinin çocuğa faydadan çok zarar vereceği vurgulanmıştır.¹⁴ Raporunda, ilkökul kitapları yazarlarının çocukların seviyesine inemediklerinin en iyi göstergesinin geometri(hendese) kitapları olduğu söylenmekte, geometri kitabı yazarlarının çocuğun yaşını göz önünde buldurmaksızın orta ve lise seviyesinde yazılan geometri kitaplarında verilen örnekleri birebir alarak dersi zevkli ve anlaşılabilir hale getirmekten

⁹ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.11

¹⁰ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Okuma Kitapları Hakkındaki Raporu, m.10

¹¹ **Okul Kitapları Hakkında Talimatname(Mektep Kitapları Hakkında Talimatname)**, Ankara: Yeni Gün, 1341(1925). Talimatnamedeki İlkokul Ders kitapları bölümünün tam metin transkripsiyonu için bkz. Hayrūnisa Alp. **Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim(1924-1928)** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2009.

¹² **Okul Kitapları Hakkında Talimatname**, s.6.

¹³ İlkokul Kitapları Komisyonunun Geometri Kitapları Hakkında Raporu(İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkında Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:8 s.31-32.

¹⁴ İlkokul Kitapları Komisyonunun Geometri Kitapları Hakkında Raporu, m.5-7

uzaklaştıkları belirtilmiştir.¹⁵ İlk mektep kitapları matematik(hesap) dersiyle ilgili komisyon raporunda hesap kitaplarının en önemli eksiğinin hayata ve uygulamaya yönelik meselelere yeterince önem vermemeleri olarak gösterilmiştir.¹⁶ Öğretmenler matematik mevzularını anlatırken çocukların yaşını göz önünde bulundurarak konuyla ilgili örnekler verme konusunda uyarılmışlardı. Matematik(Hesap) dersininin amacının çocukların ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler her gün hayatta karşılaşılabilecekleri hesap meseleleri seri ve en kısa yoldan halledecek bir beceriye sahip olarak ilkökoldan mezun olmaları şeklinde açıklanmıştır.¹⁷ Komisyon üyeleri ayrıca yazarların çocuklara sanki büyük insanlara ders anlatır gibi bilimsel terimler kullanmaktan ve ayrıntılı açıklamalardan kaçınmalarının zorunluluğunu vurgulamışlardır. İlkokullarda hesabın çocuğun kafasına uygun olduğu ve her sınıfın seviyesine en uygun tabir ve terimlerle; o öğrencinin anlayabileceği kelimelerle açıklamalar yapılması önemle tavsiye edilmiştir.¹⁸ Ayrıca, verilen örneklerin bugünkü eşya fiyatına değil yıllar öncesinin fiyatlarına denk gelecek şekilde kullanılmasının yanlış olduğu ve bu rakamların mümkün olduğunca gerçeğe yakın olması gerektiği¹⁹, çeşitli meseleleri çocukların kolaylıkla anlayabilmeleri için bol resimler ve grafiklerden yararlanılması, fatura ve çek gibi çocukların hayatta daima karşılarına çıkacak araçlara ait resimler konulması tavsiye edilmektedir.²⁰

Müziğin tarihsel süreciyle ilgili uzun bir girişle başlayan müzik kitapları hakkındaki komisyon raporu müzik dersini çocuklarda milli duygular uyandıran en önemli derslerden biri olduğunu vurgulamıştır. Özellikle, birlikte söylenen şarkıların dilde birliğe sevk edeceği neşe, sevinç, hüznün, merhamet, şefkat, muhabbet duygularının tercümanı olacağı, güzellik ve iyilik heyecanları uyandıracığından bahsedilmiştir. Raporunda, çocuğun doğanın büyüklüğünü ve güzelliği kavrayacağı, aile, vatan, memleket aşkını uyandıran milli şarkılar söylemenin ilkökul çocukları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda müzik dersini her dersten önemli bir ders haline getirdiğine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla eğitime önem veren ülkelerde çocuk şarkıları edebiyatı meydana

¹⁵ İlkokul Kitapları Komisyonunun Geometri Kitapları Hakkında Raporu, m.1

¹⁶ İlkokul Kitapları Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkında Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkında Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:8 s.26-30.m.6.

¹⁷ İlkokul Kitapları Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkında Raporu, m.1.

¹⁸ İlkokul Kitapları Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkında Raporu, m.3

¹⁹ İlkokul Kitapları Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkında Raporu, m.9

²⁰ İlkokul Kitapları Komisyonunun Matematik Kitapları Hakkında Raporu, m.11

geldiğine değinilmiş, her yaşta çocuğun seviyesine uygun çeşitli şarkılar yazılmış ve bestelenmiş, ilk, orta ve yüksek okullarda özel müzik kitap ve dergilerinin yayınlandığından söz edilmiştir. Türkiye’de ise müzik kitaplarının azlığından yakınılmıştır. Müzik eğitiminin reforma ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Müzik öğretmenlerine yol gösterecek kitapların da olmadığı gibi çocuklar için yeterince şarkılı ayak oyunları, şarkılar, şarkılı okul temsillerinin de şimdiye kadar oluşturulmamış olduğuna değinilmiştir. Hayata atıldıkları zaman işittikleri nağmeleri ezber ile bunları tekrar verebilmeli ve basit şarkıların notalarını kendi kendilerine söyleyebilmelidirler. İlkokulların birinci, ikinci, üçüncü sınıflarına özel olmak üzere yazılacak kitapların yalnız şarkılı ayak oyunlarını, basit okul şarkılarını ve çeşitli yürüyüş marşlarını içermesi gerekmektedir.

Rapor, milli duyguları kuvvetlendirecek çocuk şarkılarına duyulan ihtiyacı ve bu ihtiyacın giderilmesi yöntemleri şöyle anlatılmıştır; “...Vatani şarkılar yalnız birkaç marşla sınırlıdır. Erkek çocuklar bu cins şarkıları yürüyüşler esnasında bir dereceye kadar söyleyebilirler fakat kız çocuklarına bu tarzda marşlar söyletmek hiç de uygun değildir. Anayurdun bütün güzelliği, bütün zenginliği bütün füsunuyla çocuklara tanıtılmalıdır. Vatanın taşı, toprağı, suyu, her yeri azizdir. Hatta çetin yıkık surlar, harabeler, mamur olmayan topraklar, velhasıl her bir köşesi azizdir, uludur. Vatani, anayurdunu, bütün hususiyetiyle çocukların gözleri önünde canlandıracak, ona karşı küçük ruhlarda hakiki bir sevgi uyandırmaya kadir, cana yakın, heyecanlı, müessir güzel nağmelerle milli şarkılara son derece ihtiyacımız vardır. Fakat bu cins duyguları ancak heyecan ve aşkla hakiki memleket ve sanat sevgisiyle yazılmış musiki parçaları çocuklarımızın ruhlarına aşılabilir. Milli şarkılarımızı diğer oyun şarkılarıyla mektep şarkıları gibi sair memleketlerin musikisinden almak uygun değildir. Bunu yalnız kendi bestekârimizin, şairlerimiz sanatı doğurmalıdır ki, çocuklarımızın ruhu üzerine etkili olabilsin”.

Raporda ayrıca çocuk şarkılarının, bütün insanlara bilhassa aciz mahlûklara karşı merhamet, şefkat duygularını tabiata, memlekete, Allah’a, dine karşı hürmet ve muhabbet hislerini müessir, güzel nağmelerde uyandırarak kuvvetlendirecek nitelikte olması gerektiği vurgulanmıştır.²¹

²¹ İlkokul Kitapları Komisyonunun Müzik Kitapları Hakkında Raporu (İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkında Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:14 İstanbul: Devlet Matbaası, 1927. s. 412-424.

Okul Kitapları Talimatnamesi ile ²² “İlkokul kitapları” bölümünde ilkokul ders kitaplarının şekil ve içerik açısından nasıl olması gerektiği bir takım kurallara bağlanmış, buna göre şekil itibariyle ilkokul öğrencileri için hazırlanan ders kitaplarının iyi cins kâğıda basılması, resimli kitaplarsa renkli resimler kullanılması, kitaplarda editöryal hatalar olmaması gerektiği, içerik açısından müfredat programına uygun olmaları, dersleri açıklayıcı bir giriş bölümünün eklenmesi zorunlu tutulmuştur. Talimatnamede, Telif ve Tercüme heyetince Amerika ve Avrupa ilkokullarında okutulan ders kitapları arasından seçilecek kitaplarla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir.²³ Telif ve tercüme edilen ilkokullara ait alfabe(elifba), tarih, coğrafya, sarf, hesap, tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzısihha kitaplarıyla ilgili biçimsel düzenlemelere yer verilirken, müfredat programına göre kitapsız okutulacak yazı, din dersleri, resim, el işleri, müzik(musiki), ev idaresi, nakış, biçki ve dikiş, beden eğitimi(terbiye-i bedeniye) derslerine ait öğretmenlere mahsus birer kitap olacağını da duyurmuştur.²⁴

Görüldüğü gibi Cumhuriyet’in ilk yıllarında dünyayla eş zamanlı öğretim metodolojilerinden yararlanabilmek amacıyla ders kitabı yazarları ve öğretmenler bakanlığın çeşitli rapor ve talimatlarıyla uyarılmaya çalışılmışlardır. Bakanlık öğretmenlerin bilgisine sunduğu her rapor ve her talimatnamede dünya eğitim modellerinden örnekler alınarak Türk milli kimliğinin ön plana çıkarıldığı kendine özgü bir eğitim modellemesine çabasıdadır. Ders kitaplarında çocuklarda milli kimliğin yerleştirilmesi için sık sık Cumhuriyet’in temel değerlerine bağlılık vurgusu yinelenmekte, çocuklara vatandaşlık sorumluluğunun kazandırılması için uğraşmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında okuma yazma ve anlamının hızlı ve etkin bir şekilde öğretilmesi amacıyla ilköğretim ders kitapları çağdaş öğretim metotları göz ardı edilmeyerek hazırlanmaya çalışılmıştır.

İlkokullar için ders kitaplarında milliyetçilik ve vatanseverlik duygularının çocuklara verilmesi ilköğretim ders kitaplarındaki şiir, marş, okuma parçası ve ders programlarında anadil bilincinin kazandırılması milli birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilmesi için uğraşmıştır.

²² **Okul Kitapları Hakkında Talimatname**, Ankara: Yeni Gün, 1341(1925).

²³ **Okul Kitapları Hakkında Talimatname**, m.2.

²⁴ **Okul Kitapları Hakkında Talimatname**, m.5.

Ders kitaplarına ilişkin bu raporlar, erken Cumhuriyet döneminde Cumhuriyet ilkelerine göre yeni bir nesil yaratma çabalarının önemli göstergeleri durumundadırlar.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu

1) Tetkik edilmek üzere Vekalet-i Celileleri Talim ve Terbiye Dairesi tarafından komisyonumuza 19'u Türkçe Elifba, 5'i Kur'an-ı Kerim Elifbası olmak üzere 24 elifba kitabı tevdi edilmiştir. Bunların 18'i matbu, 5'i gayr-i matbu ve 1'i de prova halinde matbudur.

2) Muhtelif tab'ları komisyonumuza tevdi buyurulmuş olan bir elifbanın yalnız son tab'ları tetkik edilmiş ve komisyonca tetkik olunan nüshanın ilk sahifesi komisyonumuz azası tarafından imzalanmıştır.

3) Tertibi ve usulü mekteplerimizde tedrise tamamen elverişli görülen eserler heyet-i umumiyesiyle kabul edilmiş ve bu gibi eserlerde ıslahı şayan-ı temenni görülen noktalar, eserler hakkında yazılan raporda tesbit edilmiştir.

4) Tertibi programa ve usule muvafık görülmediği cihetle reddedilen eserlerin reddini icap eden noktalarda raporlarda ta'dad edilmiştir.

5) Tertibi ve usulü mekteplerimizde tedrise elverişli olmakla beraber tadile muhtaç noktaları bulunan eserlerin kabulü de bu noktaların ıslah ve tadiline talik edilmiştir.

6) Komisyonumuza tevdi buyurulmuş olan her eser hakkında ayrı ayrı yazmış olduğumuz raporları zeylen arz ve takdim ediyoruz. Ancak elifba kitaplarının tetkikinden aldığımız umumi intibaa nazaran muharrirler tarafından ekseriya ihmal edilmekte olan mühim noktaları aşağıda mücmelen arz etmeği bir vazife addettik :

1) Elifbanın gayesi talebeyi okumaya alıştırmaktır. Okumakta yazılı olan fikirleri kavramak demektir. Bugünkü terbiyeciler, çocuğun manasını bilmediği kelimeleri sadece telaffuz etmesini, "okuma" addetmiyorlar. Binaen aleyh, çocuk daha ilk dersinden itibaren manasız veya manalı kendi seviyesinden yüksek bir kelime veya cümleyi okumağa sevk edilmelidir. Elifba kitabındaki kelimelerin cümlesi çocuk lisanına dahil olur, ibarede onun seviyesinde ve onu alakadar edecek cazib bir tarzda yazılmış bulunursa hem çocuk o ibareyi okumaktan zevk alır, hem de kıraat esnasında sözün gelişinden de istifade ederek manidar kıraata alışır. "Çocuk manasını bilmediği kelimeleri şimdilik

okusun da sonrasını öğrenir." Fikri doğru değildir. Çünkü böyle manasını bilmediği kelimeleri ve ibareleri okumağa alışınca kendisinde okuduğu şeyin manasını kavramağa lüzum görmeden okuma itiyadı hasıl olur. Bu da pek fena bir itiyattır. Bir çocuğu bu itiyattan kurtarmak çok müşküldür. Gerek savti ve gerek kelime ve cümle usulünde çocukları kıraate alıştırmak kıraat vetiresinin bu en mühim noktasını nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamak lazımdır. Halbuki elifba muallimlerinin çoğu bu cihette layıkıyla ehemmiyet vermemiş görünüyor : Evvela çocuklara ilk derslerde gösterilen harflerle manasız hece temrinleri yaptırılıyor. Halbuki daha ilk dersten itibaren çocuk lisanına dahil kelime ve hatta cümle ve ibarelerden istifade etmelidir. Bu cümle ve ibareler ne kadar cazip olursa çocuk o kadar kolaylıkla kıraate alıştırılmış olur. Saniyen : Kullanılan kelime ve ibarelerin bir kısmı –tetkik ettiğimiz elifbalar hakkındaki raporlarda mufassalan arz ettiğimiz vechle- yalnız çocuk lisanında değil bugünkü tahrir lisanımıza da dahil olmayan kelime ve ibareler teşkil ediyor. Salisen : Elifba kitaplarının birçoğunu çocukları kıraate alıştırmak için çocuk lisanına uygun sade cümleler teşkil etmişlerse de bu cümleleri birbirine gayr-i merbut müstakil cümleler halinde bırakmaktadırlar. Halbuki daha ilk derslerden itibaren çocukları alakadar edecek cazip fikirlere ihtiyaç vardır. Çocuğu okumağa sevk için eline kendisini alakadar edecek cazip parçalar vermelidir.

Kıraat vetiresi çocuk için gerek bedeni ve gerek zihni mühim bir faaliyete ihtiyaç gösterir. Çocuk, azami faaliyeti ancak kendisini alakadar eden kendi inşiyaklarına hadim olan şeylere karşı ibraz eder. Elifba muharrirleri çocuğun bu ruhi ihtiyaçlarını pek az nazar-ı dikkate alıyorlar. Çocuğun şevk ile okumasını bekledikleri cümleler (dadı derede arı aradı) (arı duvarda vızladı) gibi manası olsa da çocuğu alakadar etmeyecek cümlelerden ibaret kalıyor. Muharrirlerimiz çocuklar için cazip gelen fıkralar vücuda getirmek üzere derin mesai sarfına lüzum görmedikçe elifba kitaplarımızı bugünkü müze'ic şekillerinden kurtarmak imkansızdır. Bugünkü elifba kitaplarımızın dünkü elifbalarımıza nazaran çok büyük terakki hatvesi atmış olduğunu iftiharla itiraf ederken elifba muharrirlerimizin nazar-ı dikkatini bu mühim noktaya celp etmeyi bir vazife addederiz.

2) Savti usulde harflerin hangi sıra dahilinde talebeye gösterileceği pek mühim meseledir. Bir kısım muharrirlerimiz bu sıra tertibine layıkıyla itina etmedikleri için çocuklara cazip gelecek cümle teşkilinde büyük muvaffakiyetsizliğe duçar olmuşlardır.

Evvela : Saitler kelime teşkili için en mühim bir vasıta olduğu cihetle arada münasip fasılalar vermek şartıyla çocukları bütün Saitlerle bir an evvel istinas ettirmek elzem iken bazı Saitlerin elifbanın sonlarına doğru tehir edilmesi muvafık değildir.

Saniyen : (V) ve (Y) gibi hem sait hem samit vazifesini gören harflerin her iki vazifesini aynı zamanda veya birbirlerine pek yakın bir fasıla ile gösterilmesi çocukları tereddüde ve müşkülata sevk edebilir.

Salisen : (V) ve (Y) Saitleri gibi birkaç türlü telaffuz edilen harflerin her tarz-ı telaffuzu ayrı ayrı ve birbirlerinden fasıllı derslerde göstermek lazım gelirken bu muhtelif tarz-ı telaffuzları aynı veya birbirini veli eden derslerde gösterdikleri vakıadır. Bir derste (O) diye telaffuz edildiğini gösterdiğimiz harf aynı derste veya ertesi günü (ou) ve (eu) diye de telaffuz edildiğini göstermek çocuğun zihnini teşviş eder. Bu gibi dersler arasında talebenin evvel ki dersi hazmetmesine imkan temini için münasip fasılalar bırakılması elzemdir.

Rabian : (b, p, t[te], s[pektek]), (s[sin], ş[şin]), (s[sad], d[dad,zad]), (t[tı], z,[zı]), (a[ayn],g[gayn]), (f, k[kaf]), [c[cim],ç, h[ha], h, [hı]), gibi birbirlerine şeklen ve lafzen çok benzeyen harflerin aynı derslerde veya birbirlerine pek yakın fasıllarla verilmesi de çocuğu tereddüde sevk edebilir. Bundan ihtiraz etmek lazımdır.

3) Çocuğa öğretilen şeylerin münasip fasıllarla tekrarı onun zihninde takarrür etmesine badi olur. Binaen aleyh her derste eski derslerde aldığı harfleri tekrar ettirecek cümle, ibare ve fıkralar bulundurmamak lazımdır.

4) Bir çocuğa herhangi bir faaliyeti temrin ettirmek demek, o faaliyeti itiyad haline getirmek demektir. Bir kelimeyi çocuğa okutmak demek o kelimeyi gördüğü anda tanımak, manasını derhal kavramak, bila-tereddüd o kelimeyi telaffuz etmek itiyadını vermek demektir. Çocuğa bir itiyad verirken o itiyadı ileride değiştirip değiştirmemek zaruretinde kalacağımızı nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamalıyız. İleride behemehal değışeğine kani olacağımız bir itiyadı çocuğa vermek için cehd sarf etmek, temrinler yapmak, çocuğun kudretini lüzumsuz yere israf eylemek demektir. Elifba muharrirlerimizden bir kısmının bu mühim esasa layık olduğu derecede itina etmedikleri görülüyor.

Evvelen : Bazı kelimeleri güya daha kolay okutacağız diye evvela munfasıl harflerle gösterdikten ve bu şekilde bir çok temrinler yaptırdıktan sonra asl-ı tabii şeklini talebeye gösteriyorlar. Mesela : (diri),(dizi) kelimelerini

bir müddet (diri, dizi) şeklinde gösterdikten sonra kelimelerin asl-ı imlasına avdet ediyorlar. Bu kelimeyi evvela bir şekilde sonra başka bir şekilde öğrenmek ve tanımak mecburiyetinde kalan çocukların bu usul neticesinde ne kadar mühim bir zarara uğradıkları tevile şayandır.

Saniyen : Bazı muharrirler bidayette bazı kelimelerin arasında (A, ra, dı) şeklinde (-) konulmasını istilzam ediyorlar. Bu da kelimelerin umumi şeklini çocuğun nazarında değıştiren bir tarzıdır. Ve de doğru değildir. Çocuk (aradı) kelimesini ileride nasıl tespit edecekse bugünden o şekli tespit etmesi lazımdır.

Salisen : (v[vav]) saitin (o, ou, eu, u) gibi muhtelif vazifeleri için ayrı ayrı harf bulunmaması Türkçe elifbanın en mühim nosanıdır. Bununla beraber fikrimizce çocuk sözün gelişinden istifade ederek bir kelimedeki (v[vav]) harfinin tarz-ı telaffuzu bulmağa kolaylıkla alışır. Bazıları (v[vav]), saitin muhtelif vazifelerini göstermek için bilhassa elifba kitaplarında çocuğa büyük bir sühulet temin eder zannediyorlar. Yalnız bu işaretler çocuğun ileride okuyacağı kitapların hiçbirinde muttariden kullanılmadığı için çocuk bir kere bu işaretlere alıştı mı ondan sonra işaretsiz yazılan (v[vav],ları) okumakta ne kadar müşkülata uğrayacağını nazar-ı dikkate alamıyorlar. İşaretlerin bütün kitaplarda, gazetelerde, muttariden kullanılmasının ne dereceye kadar ameli ve kabil-i icra olduğunu burada münakaşa etmeğe lüzum görmeden şurasını arz ederiz ki muhtelif kitaplarda kullanılmayan bu işaretlerin elifba kitaplarında kullanılması talebenin zihnini teşviş etmekten başka bir şeye yaramaz. Kaldı ki her muharrir (v) saitin muhtelif şekillerine kendi bildiği gibi bir işaret kullanmakta ve bazıları kabul ettikleri işareti bazen kelimelerde kullandıkları halde diğer kelimelerde kullanmamaktadır. Bu halin elifbalarda ne kadar mühim teşevvüş meydan açtığını arz ve izaha hacet yoktur. Madem ki (v)lere işaret vaz'ına lüzum görülüyor; hiç olmazsa bütün muharrirlerin vaktiyle ilmi bir heyet tarafından tesbit edilen ve (usul-i imla) risalesinde gösterilen işaretleri muttariden ihtiyar etmeleri faideli olur.

Rabian : Muharrirlerimizin çoğu elifba kitaplarının imlasında ittirada hiç riayet etmemişlerdir. Fikrimizce imlamızın bozukluğunda harflerimizin değil, kelimelerin imlasında muttarid bir kaideye ittiba etmeyişimizin, daha doğrusu imlamızın mazbut olmamasının tesiri vardır. Çocuk bir kelimeyi iki, üç hatta dört türlü yazıldığını ve bu kelimenin her kitapta ve her yerde aynı imlaya tabi olduğunu görmelidir. Mektep kitaplarında bu ittiradı temin etmek lazımdır.

Hamisen : Şeddeli kelimelerin tarz-ı telaffuzunu göstermek için (dikkat[şeddeli]-dikkat), (affet[şeddeli]-affet), tarzında yazılması bazen (e[elif])

saiti gibi telaffuz edilen (h[he]) saiti hakkında temrin yaptırmak için (kapıda[h ile]-kapıda[elif ile]) şeklinde gösterilmesi doğru değildir. Çocuğun zihninde ikinci şeklin iz bırakması ihtimali vardır.

Sadisen : (bir, misal, terlik) gibi kelimelerde fetha ve kesreyi madam ki umumiyetle kitaplarda kullanmıyoruz o halde elifba kitaplarında da fetha, kesre ve zammeyi muttariden görmeğe alışmalıdır.

5) Bir kısım muharrirlerimiz kendi tasavvur ettikleri harf şekillerini tamim etmek için elifba yazmışlardır. Biz elifba derslerinde ancak umumun kabulüne mazhar olan muayyen şekilleri öğretmek ıztırarındayız. Hiç kimsenin kabulüne mazhar olmayan bir şekli çocuklara öğretmeye hakkımız yoktur. İmlalarda bile herkesin kabul etmediği aykırı şekillere çocukları alıştırmak doğru değildir.

6) Elifba kitaplarımızın bazıları tamamen rik'a yazısıyla yazılmıştır. Vakıa elifba derslerimizde rik'a yazısına da bir mevki vermek ve okuma ile yazmayı mütevaziyen ilerletmek mecburiyetindeyiz. Fakat öteden beri kitaplarımız nesh yazısıyla tab' edilmekte olduğu için okurken çocukların nesh yazısıyla ülfet kazanmaları ve rik'a yazısına da alışmaları için her dersin nihayetinde rik'a yazısıyla bazı temrinler bulunması lazımdır.

7) Elifba kitaplarının her sahifesinde talebeye çok miktarda kıraat parçaları buldurmak lazım gelirken birçok elifbalarımız sahifelerinin büyük puntolu harf ve manasız ve münferit kelimelerle doldurulmakta, asıl kıraat temrinini bir iki cümleye hasr etmektedirler. Sahifeleri boşu boşuna dolduran manasız temrinler yerine evvelce arz ettiğimiz cazib ve alakabahş fıkralar buldurmak lazımdır.

8) Kitaplarda kullanılacak yazıların 24 puntodan aşağı olmaması, rik'a yazısının da aynı nisbette bulunması lazımdır.

9) Elifba kitaplarımıza konulan resimler çocukları hiç alakadar etmeyecek tarzda eşya resimlerine münhasır kalıyor. Çocuklar hareket ifade eden canlı resimlere ve parlak renklerle yapılmış boyalı resimlere alakadar oldukları için elifbalarda mündericat ile sıkı sıkıya alakadar olacak bu nevi resimler buldurulması elzendir.

10) Elifba kitabı çocuğa ilk kitap zevkini verecek en mühim vasıta. Tab'ın, kağıdın nefasetine, resimlerinin güzelliğine, şeklinin zerafetine, ciltlerinin metanetine ne kadar itina edilse azdır. Pek elim itiraf etmeliyiz ki bugün elifba kitaplarımızın heman büyük bir kısmı kağıt, tab', tertip ve resim

itibariyle feci bir zevksizlik numunesidir. Çocuklarımızın bedii zevkine en ağır darbeyi urmakta olan berbat eserlerden kendilerini kurtarmak için vekalet-i celilenin ihtiyar edeceği her fedakarlığın milli hars namına en mühim bir hizmet olduğunu arz ederiz.

11) Savti usul ile yazılmış olan elifba kitaplarımız hakkında arz olunan noktaların birçoğu kelime ve cümle usulünde yazılmış olan eserler hakkında da vardır. Harflerimizin ve imlamızın bugünkü şekline nazaran fikrimizce çocuklarımızı kıraate başlatmak için en iyi bir usul olan kelime ve cümle usulü üzere yazılmış olan kitaplarımız hakkında bilhassa nazar-ı dikkati celb eden en mühim noktaları da arz ediyoruz.

Evvelan : Kelimelerin intihabı ekseriyetle tesadüfe bırakılıyor. Halbuki cümle usulünün muvaffakiyeti, intihap edilecek kelimelerde fevkalade tedrice riayet hususunda gösterilecek maharete mütevaffıktır.

Saniyen : Kelime ve cümle usulünü tatbik eden eserlerde her derste hazmettirilecek kelimelerin miktarına ehemmiyet verilmemiş, her dersin, çocuklara tahammül edeceği yorgunluk nazar-ı dikkate alınmamıştır. Bir derste yeniden yirmi yedi kelime öğretmek isteyen kitaplara tesadüf edilmiştir.

Salisen : Kelimeleri çocuklara öğretmek için yapılan temrinlerde hiç ilmi esaslara riayet edilmemiştir. (Çocuk) Kelimesini teşkil eden heceler (ço ço ço ço ... cu cu cu cu ... kkkk...) yolunda tekrarı çocukları özendirmekten başka bir şeye yaramaz. Çocuklara öğreteceğimiz kelimeler cazip ve çocuk seviyesine uygun olarak yazılmış, fıkralar da gayet tabii bir surette tekrar edilmiş olmalı ve çocuk şevk ve alaka ile o kelimeleri tekrardan bir zevk almalıdır.

Rabian : Kelime ve cümle usulündeki kitaplarda tahliller ya müze'ic bir şekilde yaptırılmış veya hiç tahlile ehemmiyet verilmemiştir. Her iki yol da doğru değildir.

Hamisen : Kelime ve cümle usulünde yazılan eserlerde hemen kitapların sonuna kadar birbirlerine gayr-i merbut cümlelere mevki verilerek cazip parçalara ehemmiyet verilmemiştir. Çocuklarda okuma alakası ancak onları cazip fıkralar, çocuk insiyaklarına tatmin edecek parçalar okutmağa sevk etmekle temin ve muhafaza edilebilir.

Sadisen : Kelime ve cümle usulünü tatbik eden muharrirler lisanın bazı müşkül noktalarını kolaylıkla hazmettirmek için tedrici bir yoldan gitmekten kendilerini müstağni addediyorlar ki doğru değildir. Mesela : Daha ilk derslerde

(iyi), (ova) gibi kelimeler kullanılarak hem samit ve sait olan (y) ve (v) harflerinin iki vazifesini de bir arada göstermek muvafık değildir.

12) Elifba kitaplarının içinde muallimlere ait birtakım ihtarlar bulundurulması muvafık değildir.

13) Elifba kitaplarımızda tenkide riayet edilmesi doğru değildir.

14) Elifba kitaplarının ne kadar kelimeyi havi olması mühim bir meseledir. Eskiden hemen her memlekette elifba okutmakla lisanın bütün kelimelerini okumak imkanı temin edilmek istenirdi. Bugün bütün terbiyeciler çocuklara okutulacak kelimelerin çocuk lisanında yaşayan kelimelere münhasır kalmasını iddia etmekte müttefiktirler. O halde çocuk lisanında yaşayan kelimelerin bir listesini tertib etmek fevkalade ehemmiyeti haiz bir meseledir. Amerika'da son zamanlarda ilk mekteplerin her sınıfında hangi kelimelerin okutulup imlası hazmettirileceği mütehasıslar tarafından ilmi usullerle tesbit edilmiştir. Yapılan tetkiklere nazaran orada sekiz senelik ibtidai mektebini bitiren çocukların hazmetmeleri lazım gelen kelimelerin miktarı dört bin olarak tespit edilmiştir ki bu hesaba göre her sınıfta talebenin öğreneceği kelimelerin adedi beş yüzü geçmiyor. Her muallimin elinde her sene çocuklara hangi kelimeleri öğretmek hangi kelimelerin imlasını hazmettirmek mecburiyetinde olduğunu gösterir bir liste bulunursa muallim mesaisini muayyen bir sahada teksif imkanını elde etmek suretiyle muvaffakiyete doğru mühim bir adım atmış olur. Öyle bir liste aynı zamanda ilk mektepler elifba ve kıraat kitapları yazacak müellifler için de kıymetli bir rehber vazifesini görmüş olur. Vekalet-i Celilenin bu meseleyi ilmi bir heyete havale buyurmasını arz u teklif ederiz.

15) Avrupa'da ve bilhassa Amerika'da ilk mektebe müdavim çocukları kıraate başlatmak için gayet nefis bir surette tab' u neşr edilmiş olan eserlerden birer sergi tertibi ile muhtelif şehirlerimizde teşhiri ve arzu eden muhabirlerimiz tarafından bu eserlerin tetkikine müsaade buyurulması, bu yolda eser yazacak muharrirlerimize mühim bir hizmet olacaktır. Meseleyi vekalet-i celilenin nazar-ı tasvibine arz u teklif ederiz.

İstanbul Erkek Muallim Mektebi muallimlerinden

Latif

Edirne Kız Muallim Mektebi Usul-i Tedris muallimi

Hulusi

İstanbul Kız Meslek Mektebi Tatbikat Müdürü

Hüviyet Bekir

Galatasaray Lisesi İlk Kısım Başmuallimi

Şihab Nazmi

İstanbul İlk Tedrisat Müfettişi

Salih

Yüksek Muallim Mektebi Usul-i Tedris muallimi

İhsan

Bursa Erkek Muallim Mektebi Edebiyat muallimi

Ali Ulvi²⁵

İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkındaki Raporu

Musiki çok eski bir sanattır. İnsanların daha ibtidai bir hayat yaşarken bile kendilerine mahsus bir musikileri vardı. Kurun-ı ulada Mısırlılar, Asuriler, bilhassa Yunaniler musikiye çok ehemmiyet vermişlerdir. Olimpiyat oyunlarında söylenen müşterek şarkılar bütün Yunanilerin hislerine tercüman olurdu. Yunan filozoflarından Eflatun ve Aristo musikinin terbiyevi kıymet ve ehemmiyetini takdir ederek gençliği musiki ile iştigale davet ederlerdi.

Romalılar daha ziyade eğlence ve zevkleri için musiki ile meşgul olurlardı. Hatta musiki aletlerini ekseriya esirler istimal ederek, efendilerini eğlendirirlerdi.

Romalılardan sonra garp milletleri musikiye ehemmiyet vermişler, bilhassa Hıristiyanlığın intişarından sonra bu sanatı daha ziyade tekemmül ettirmişlerdir. Kiliselerde icra edilen dini ayinlerde halk müştereken dini şarkılar teganni ederdi. Bu cins dini şarkıları genç papasalara talim edebilmek için o devirde musiki mektepleri bile açılmıştı. Papaların garpta musikinin terakki ve tekemmül etmesine büyük hizmetleri dokunmuştur.

²⁵ İlkokul Kitapları İnceleme Komisyonunun Alfabe Kitapları Hakkındaki Raporu (İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20.

Bilahare reformasyon devrinde musikiye rağbet son derece artmış, bilhassa Luter ve Malanhton dini şarkılara kıymet ve ehemmiyet vererek ve bunları ıslah etmeğe çalışmışlardır. İşte bu esnada musiki bir ders olarak mekteplere girmiştir.

Bilahare yetişen mürebbiler musikinin bir ders halinde behemehal mekteplere konulmasını müdafaa etmişler, Luter ve Malanhton sonra sıra ile Tronsendorf, Franka, Rohuv ve Filantroplardan Bazedov, Zaltsman muhtelif devirlerde açtıkları terbiye müesseselerinde musiki derslerine büyük bir ehemmiyet vererek, diğer dersler gibi mektep programlarına ithal etmişlerdir. Bugünkü mektep musikisinin müessisi Pestalutsi(Pestalozzi),dir. Bu zat ilk defa olarak muayyen bir metot dahilinde ve tedriciyete riayet ederek musiki derslerinin de usulü dairesinde verilmesini talep etmiştir. Pestalutsi'nin ortaya attığı bu nazariyeleri esas itihaz ederek, mektep musikisinin tekemmülüne yardım eden Heneçel'dir. Heneçel'e göre çocuklar musikiyi evvela kulaktan öğrenecekler, bilahare notalar üzerinden şarkı söyleyeceklerdir. Heneçel mektepler için pek çok halk şarkıları toplamış, bilahare cem' ettiği muhtelif vatani şarkıları da bunlara ilave ile büyük bir mektep şarkıları koleksiyonu vücuda getirmiştir.

Musiki hissi terbiyeyi temin ile çocuklarda milli duyguları uyandıracığından ilk mekteplerin en ehemmiyetli derslerinden birini teşkil eder.

Musiki dersleri evvel emirde samiyayı terbiye ile, sadayı inkişaf ettirir. Çocuk seslerin arasındaki ahengi anlayarak, duyguların yalnız sözlerle değil, sesler ile de ifham edileceğini idrak eder.

Aza-yı teneffüsiyeyi kuvvetlendirir,

Fikri kabiliyetlerin inkişafına yardım ile bilhassa hafıza ve muhayyile hassalarını tekemmül ettirir,

Lisani güzelleştirir; düzgün, fasih, ahenktar konuşmağa alıştırır;

İradeye müessir olur;

Müştereken söylenen şarkılar çocukları lisanda birliğe sevk eder. Neşe, sevinç, hüznün, merhamet, şefkat, muhabbet hislerinin tercümanı olur;

Güzellik ve iyilik heyecanları uyandırır;

Muhtelif şarkılarla çocuk tabiatın büyüklüğünü, güzelliğini idrak eder, muhitine karşı içinde bir sevinç doğar; aile, vatan, memleket aşkını milli şarkılar her dersten daha müessir bir surette verebilirler.

Musiki dersleri fikri yorgunluklardan sonra dimağı dinlendirerek çocuklara neşe, yaşamak, duymak, sevmek zevkini verebilir.

Hal-i hazırda mektep musikisi çok terakki etmiştir. Maarifi ileri giden bazı memleketlerde adeta bir mektep şarkıları edebiyatı vücuda gelmiştir. Her sınıf çocuklarının seviyesiyle mütenasip muhtelif şarkılar tertip edilmiştir. İlk, orta ve yüksek mekteplere mahsus müteaddit musiki kitap ve mecmuaları neşr olunmuştur.

Bizde bu cins musiki kitaplarının adedi çok mahduttur. Bunlar iki yahut üç esere münhasır kalıyor. Mekteplerimizdeki musiki tedrisatı ıslaha muhtaç bir haldedir. Musiki muallimlerine rehber olacak, bu dersin usul-i tedrisini gösterecek eserler de mefkuddur. Çocuklarımız için kafi derecede şarkılı ayak oyunları, şarkılar, şarkılı mektep temsilleri de şimdiye kadar tertip edilmemiştir.

İlk mekteplerin kendilerine mahsus bir musikileri vardır. Burada her dersten olduğu gibi musikiden de mümkün mertebe umumi bir malumat alarak çocukların mektebi terk etmeleri icap eder. Hayata atıldıkları zaman işittikleri nağmeleri hıfz ile bunları tekrar verebilmeli ve basit şarkıların notalarını müstakillen okumak kabiliyetini haiz olmalıdırlar.

Bu ciheti temin için evvel emirde iyi musiki kitaplarına ihtiyaç vardır. Bunlar hangi şerait altında yazılmalıdır.?

İlk mekteplerimizin birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsus olmak üzere yazılacak kitapların yalnız şarkılı ayak oyunlarını, basit mektep şarkılarını ve muhtelif yürüyüş marşlarını ihtiva etmesi lazımdır. Bu sınıflarda musiki temrinlerine hacet yoktur.

Çünkü çocuklar şarkıları muallimin delaletiyle yalnız kulaktan öğreneceklerdir. Birinci sınıf talebelerine daha ziyade şarkılı ayak oyunları talim etmelidir. Bunun için de evvel emirde yüzlerle şarkılı oyunlar tertip etmelidir. Bizde bu kabil oyunlar heman heman yok gibidir. İlk mekteplerin birinci sınıflarına musiki kitapları yazacak müelliflerin bilhassa bu eksikliği nazar-ı itibara almaları lazımdır. Şarkılı oyunlarla şarkıların mevzuları çocukların hayatından alınmalı; sözler çocuk lisaniyla gayet basit fakat düzgün ve güzel yazılmalı; beste çocukların ruhuna yakın onların zevklerini

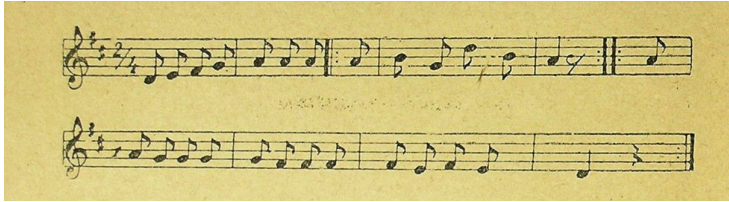
okşayabilecek bir tarzda aynıyla çok basit lakin hoş, neşe verici olmalıdır. Şarkılı oyunların bestelerini ya Türk bestekarları çocuklarımızın ruhuna uygun bir şekilde tertip etmeli, yahut bunları doğrudan doğruya meşhur garp musikişinaslarının şimdiye kadar vücuda getirdikleri çocuk bestelerinden almalıdırlar. Fakat bu alınan parçaların besteleri tadil edilmeyerek, güftesi de mümkün merteye aynıyla adapte edilmelidir. Çünkü bu şarkılı oyunlar tertip edilirken esasen güfte ile beste arasındaki ahengin gözetilerek vücuda getirilmiştir. Mesela bizde de aşağıda gösterilecek küçük şarkılı oyuna mümasil müteaddit şarkılı oyunlar tertip edilir. Mevzu çok basittir.

Mektebe ilk giren çocuklara mahsustur; şu suretle başlıyor; “biz küçücük çocuklar, güzel güzel oynarız; çok sevdiğimiz zaman da işte böyle yaparız.”

Çocuklar bu şarkıyı söylerken bir daire halinde el ele vererek dönerler. İçlerinden birisi dairenin ortasında durur. Her mısraın sonunda elleri ayakları ile bir hareket yapar; bu hareketi diğer çocuklar taklit ederler.

Bestede altı yedi yaşındaki çocukların kavrayabileceği bir tarzda şöyle tertip edilmiştir.

Tabiidir ki bu şarkılar nazım halinde ve gösterilen notalara göre tertip edilecektir.

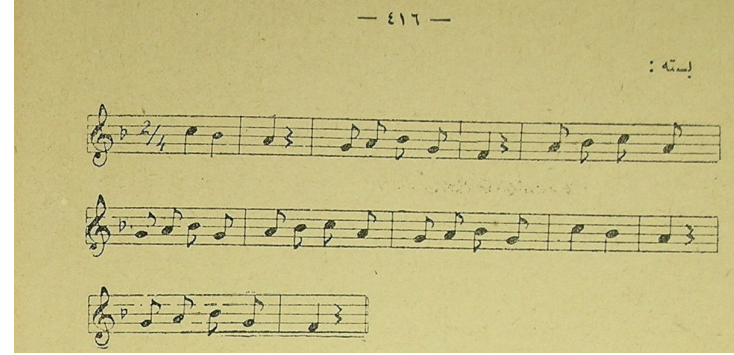
Harekat-ı bedeniye ile musiki küçük çocukları daima alakadar edebileceği için birinci sene talebelerine daha ziyade bu cins şarkılı oyunları göstermelidir.

Çocuklar muhitlerinde bulunan ve yakından tanıdıkları hayvanları çok severler; bu gibi hayvanların hayatına dair sade ve güzel sözlerle, yine basit nağmeli fakat neşeli şarkılar da tertip etmelidir. Bu vesile ile küçükler de kendilerine faidesi dokunan, aciz mahluklara karşı bir merhamet hissi uyanır. Mesela çalışkan arıları çocuklara sevdirecek şu mealde şarkılar yapılabilir:

Mevzu: “Küçücük arı vızlayarak uçarsın; sakın bizden korkma; biz seni çok severiz; haydi git, ormanda, bağçelerde, kırlarda gez; çiçeklerin içinden

kendine yiyecek ara; sonra tekrar bize gel; kovanında küçük çocuklara tatlı bal yap; çalışkan arı, sevimli arı, biz seni ne kadar çok severiz.”

Beste:

Buna mümasil kuşlara, böceklere, balıklara, masal ve hikayelerde çocukların isimlerini işittikleri ve resimlerini gördükleri tilki, kurt, ayı, kartal gibi hayvanlarla, at, eşek, kaz, ördek, koyun, keçi, tavşan, köpek, kedi, fare gibi çocukların daha yakından tanıdıkları hayvanlara dair de şarkılar vücuda getirilmelidir. Bunlar mükaleme şeklinde olur, hayvanlar birbirleriyle konuşurlarsa küçük çocukları son derece alakadar eder; adeta büyük bir heyecan ve sevinçle bunları öğrenirler. Zaten bu hayvanları çocuklar tabiat tetkiki derslerinde de yakından tanıdıklarından onlara ait şarkıları öğrenmek kendilerini çok mahzuz eder.

Çocukların muhitlerinde gördükleri muhtelif nebatlara, ağaçlara, çiçeklere dair de şarkılar bulunmalıdır. Hatta hayvanları, çiçekleri birbirleriyle münasebette bulundurarak şarkılar tertip edilirse daha ziyade alakayı celp eder.

Zeki Bey'in “Çocuklara Teganni Dersleri” namındaki eserinde “çiçekler diyor ki” şarkısı cinsinden daha müteaddit şeyler bestelenmelidir.

Bunlardan maada mevsimlere ait şarkılar da elzemdir. Bunlar daima zamanında söylenmeli, beste ve güftelerin tabiat manzaralarıyla sıkı bir münasebeti olmalıdır. İkinci ve üçüncü sınıflarda bahara ait şu tarzda basit fakat neşeli, güzel şarkılardan müteaddit parçalar tertip edilebilir.

Beste:

Beste basit olmakla beraber çok canlıdır. Güfte ile beste arasındaki ahenk de gözletilmemiştir. Mevzu: “Haydi sevimli çiçek açıl, güzel kokularını etraf saç, bize neşe getir; haydi güzel dere, şen sesinle yamaçları aşarken, ovaları okşarken bizim de selamlarımızı kuşlara söyle;

Haydi mini mini kuş kanadını çırp ve öt, daldan dala kon, şen şakrak sesinle öterken hepimizin sevinçlerini güzel bahara söyle; haydi, baharın sevimli rüzgarı, sen de bize çiçeklerden kuşlardan, derelerden, ovalardan müjdeler getir;

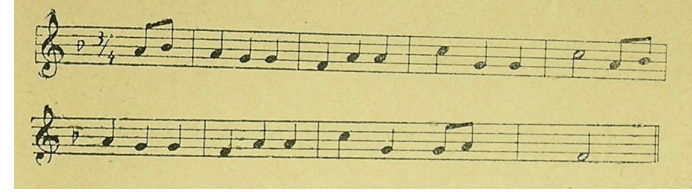
Fakat küçük, sevimli yavru, sen niye böyle mahzunsun; haydi, sen de koş oyna, bak bütün dünya neşede, herkes gülüyor, sen de sevin; çünkü bütün bunlar hep senin için!

Bu tarzda bahar mevsiminin güzelliklerini terennüm eden birçok parçalar bestelenmelidir. Zeki Bey’in “Çocuklara Teganni Dersleri” kitabındaki “ilkbahar”, “bahar”, “bülbul” şarkıları ikinci ve üçüncü sınıflara muvafıktır; Zati Bey’in de “çocuk ile güneş”, “mevsimler”, “buğday danesi” şarkıları bu sınıf çocukların seviyesiyle mütenasiptir. Fakat bu cins şarkılara benzer daha pek çokları bulunmalıdır.

Sonbahar mevsiminin de bütün güzelliğini, hüznünü yaşanabilecek, bu mevsimde bütün görülen işleri çocuğun gözü önünde tecessüm ettirecek, karlı, soğuk kış günlerini, gecelerini küçüklerin anlayabilecekleri bir tarzda güzel ve nezih bir lisan ile hoş zarif bestelerle kendilerine yaşatabilmelidir. Mesela kışa ait şarkılar tabiatıyla bahar ve yaz şarkıları kadar şakrak ve neşeli olamazlar. Bunların içinde oynak olanları da vardır. Mesela kış günlerinde çocukların kartopu oyununa ait besteler, elbette daha canlıdır. Zeki Bey’in “Çocuklara Teganni” eserindeki “kış” namındaki şarkı kış mevsimini yaşıyor; buna benzer daha pek çoklarına ihtiyaç vardır. Birinci sınıf çocukları için çok basit bir nağme ile tertip edilmiş şu cins şarkılar da bestelenebilir; mevzu: “Kış geldi, her

yer ne kadar ıssız; haydi biz de içerde şarkı söyleyelim; dışarıda isterse kar yağsın fırtınalar coşsun, sevgili kış ne yapsın biz gene neşeli çocuklarız.

Beste:

Veyahut bahara tahassür duygularını söyleyen parçalar intihap edilmeli; mesela: her yer soğuk etraf matem içinde; rüzgar da ne kadar sert; acaba güneş bize dargın mı? Dağlara doğru uçmak isterim; yeşil kırlarda gezmek isterdim; çayır, çimen, çiçek içinde güneşe karşı gülmek isterdim; sevgili bahar, güzel bahar artık gel; çabuk gel; bize çiçek yaprak, sevinç, şarkı getir, kırları, ormanları parlak renklerle süsle;

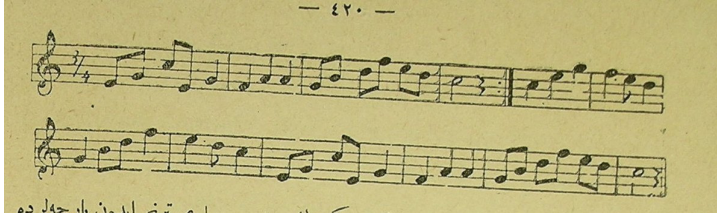
Bu cins şarkılardan maada küçüklerde merhamet, şefkat muhabbet, sadakat, fazilet gibi insani hisleri, sonra anne, baba, kardeş, aile, memleket, vatan, din sevgilerini çocukların ruhunda uyandıracak, tenmiye edecek şarkılar da bestelenmelidir. Zeki Bey’in “Çocuklara Teganni Dersleri” namındaki eserinde “dilenci”, “kuşun ölümü”, “bir kızın duası”, Zati Bey’in “büyükanne” gibi parçaları muvafık olup bunlara mümasil daha pek çokları vücuda getirilmelidir.

Bilhassa milli duyguları kuvvetlendirecek çocuk şarkılarına ihtiyacımız son derece azimdir. Vatani şarkılar yalnız birkaç marş münhasır kalıyor. Erkek çocuklar bu cins şarkıları yürüyüşler esnasında bir dereceye kadar söyleyebilirler fakat kız çocuklarına bu tarzda marşlar söyletmek hiç de muvafık değildir. Anayurdunu bütün güzelliği, bütün zenginliği bütün füsünüyle çocuklara tanıtmalıdır. Vatanın taşı, toprağı, suyu, her yeri azizdir. Hatta çetin senelere metanetle göğüs geren yıkık surları, harabeleri, mamur olmayan toprakları, velhasıl her bir köşesi azizdir, uludur. Vatanı, anayurdunu, bütün hususiyetiyle çocukların gözleri önünde tecessüm ettirecek, ona karşı küçük ruhlarda hakiki bir sevgi uyandırmaya kadir, cana yakın, heyecanlı, müessir güzel nağmelerle milli şarkılara son derece ihtiyacımız vardır. Fakat bu cins duyguları ancak heyecan ve aşkla hakiki memleket ve sanat sevgisiyle yazılmış musiki parçaları çocuklarımızın ruhlarına aşlayabilir. Milli şarkılarımızı diğer oyun şarkılarıyla mektep şarkıları gibi sair memleketlerin musikisinden almak

muvafık değildir. Bunu yalnız kendi bestekârimızın, şairlerimizin sanatı doğurmalıdır ki, çocuklarımızın ruhu üzerine müessir olabilsin.

İkinci devre yani dördüncü ve beşinci sınıflara mahsus şarkı kitapları nasıl tertip edilmelidir?

Bunların da mevzuu ilk devrede olduğu gibi çocukların muhitinden alınmalıdır. Burada da muhit, aile, mektep, tabiat, hayvanlar, çiçekler, mevsimler, memleket, en mühim rolü oynarlar. Bu sınıflarda şarkılı ayak oyunlarına da bir mevki ayırmalıdır. Yalnız şu farkla ki bu oyunlar esnasında koşmak, sıçramaktan ziyade çocukları beste ile ahenktar güzel ve zarif hareket-ı bedeniye yaptırmağa alıştırmalıdır. Bu suretle çocuklar yalnız söz ile nağme arasında değil aynı zamanda nağme ile vücut hareketi arasında da bir ahenk olduğunu idrak ederler. Bu cins musikili hareket-ı bediniyeyi tabiidir ki kız ve erkek çocuklara ayrı ayrı göstermek icap eder. Mesela şu nağme kız ve erkek çocuklara terbiye-i bedeniye derslerinde gösterilen kol, bacak, baş ve gövde hareketi yaptırılabilir.

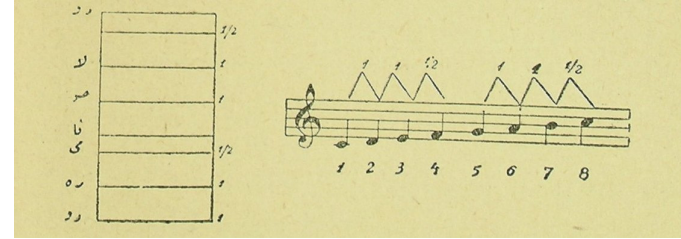

Dördüncü ve beşinci sınıflarda çocuklara yüksek bedii hisleri terennüm eden parçalar da söyletilmelidir. Vatandaşlar arasında muhabbet ve tesanüt fikirlerini, bütün insanlara bilhassa aciz mahlûklara karşı merhamet, şefkat duygularını tabiata, memlekete, Allah'a, dine karşı hürmet ve muhabbet hislerini müessir, güzel nağmelerde uyandırarak, kuvvetlendirmelidir.

Aynı zamanda yaşamak zevki, çalışmak hevesi, yüksek mefkûrelere doğru yürümek azmi, başlanılan işte sebat ve metanet telkin eden namdar ediplerimizin en kıymetli şiir ve parçaları yine kendi sanatkârlarımız tarafından büyük bir itina ile bestelenerek ilk mekteplerin musiki kitaplarına girmelidir. Bu sınıflara mahsus olmak üzere küçük şarkılı mektep temsilleri çocukların hayatından alınarak tertip edilmeli; aynı zamanda geçmiş günleri de daha canlı bir tarzda göz önünde tecessüm ettirebilmek için, eski masallar, efsaneler, küçük tarihi vakalar da bestelenerek çocuklara söyletilmelidir. Mevzuda olmadığı gibi

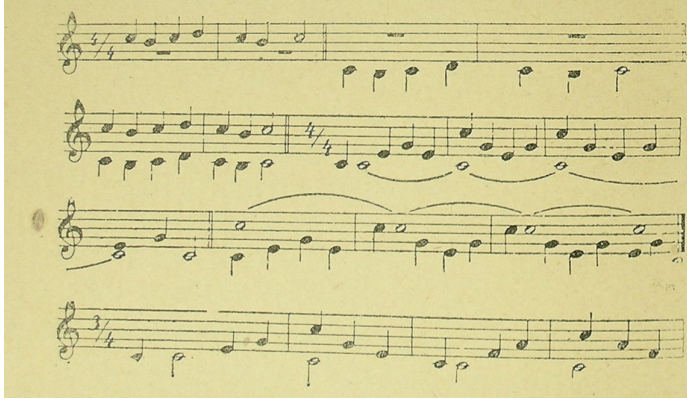
bu sınıflarda bestede tedriciyete de riayet edilerek daha mürekkep bir şekilde tertip edilmelidir.

Dördüncü sınıfta artık musiki nazariyatı da başlayabilir. Kitaplarda bilhassa bu cihet nazar-ı itibara alınarak çocuklara basit bir şekilde notalar hakkında malumat verilmelidir. Nota hakkında bir fikir verildikten sonra muhtelif sadalarda aralarındaki fasilaları daha müşahhas bir tarzda şu suretle göstermek kabildir. Mesela:

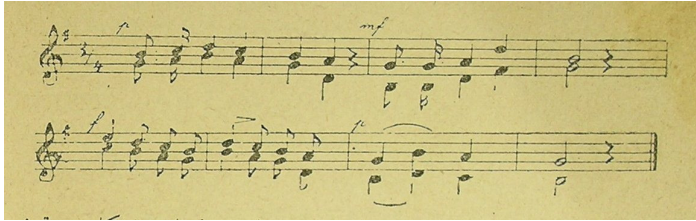
Bundan sonra notaların kıymetleri, darb usulleri, susma işaretleri, yarım ve bütün sadalar, elh. hakkındaki malumat verilmelidir; Zeki Bey'in "Çocuklara Teganni Dersleri" namındaki eseriyle Zati Bey'in "Tedrisat-ı Musiki" namındaki eserlerinde notalara ait lüzumu derecesinde malumat verildiğinden tekrara lüzum görmüyoruz. Ba'dema musiki kitapları yazacaklara bu eserler rehber olabilirler.

Çocuklara mesela notayı tanıttıktan sonra bunlara dair olan evvela müteaddit temrinler yaptırılmalı, bilahare içerisinde bu cins notalara tesadüf edilecek şarkılar intihap edilerek söyletilmelidir. Herhangi bir şarkı öğretilmeden, behemehal evvelce bu şarkı ile münasebettar temrinler yaptırılarak, çocuklar yeni şarkıya ihzar edilmelidir. Sınıfların istidadına göre ya dördüncü sınıfın sonlarına doğru veyahut beşinci sınıfın ibtidasında iki sadalı şarkılara başlanabilir. Bundan dolayı dördüncü ve beşinci sınıflara musiki kitapları yazacak müellifler, iki sadalı şarkıları tertip ederken bunlara ait musiki temrinleri de yazmalıdırlar. Mesela iki sadalı temrinlere şu suretle başlanabilir:

İki sadalı bu cins temrinlerden sonra ancak iki sadalı şarkılara başlanabilir. Ve her musiki saatinin hiç olmaz ise on dakikasını böyle sada mümareseleriyle geçirmelidir. Zeki Bey'in Çocuklara Teganni Derslerinde "Türkoğlu" namındaki şarkı ile Zati Bey'in Talim-i Kıraat-ı Musikisinde "hep çalış", "büyükanne", "koşar adım" şarkıları iki sada üzerine tertip edilmiştir. Bunlar dördüncü ve beşinci sınıf çocuklarının seviyesiyle mütenasip ise de adedi kafi değildir. Bunlara mümasil muhtelif derecede pek çok iki sadalı şarkılar bestelenmelidir.

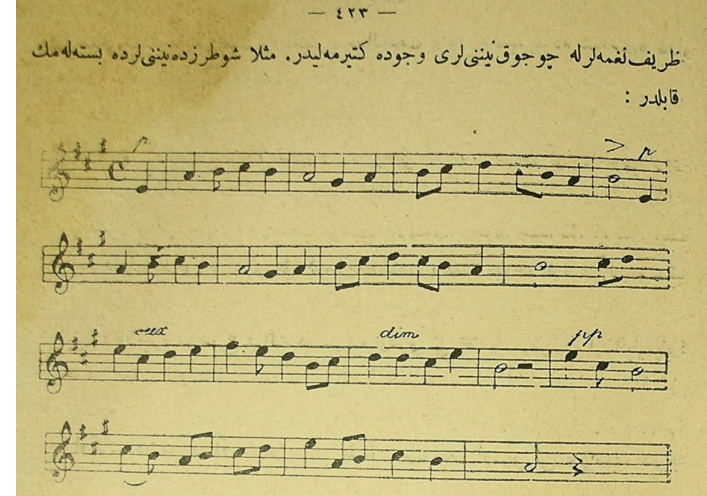
Şu tarzda iki sada üzerine gayet kısa şarkıla da bestelemek muvafıktır. Mesela:

Böyle bir şarkı gösterilmeden evvel içerisinde çocukların tesadüf edebilecekleri bütün manialar muhtelif temrinlerle bertaraf edilerek, bilahare öğretilenlerdir. Dördüncü sınıf kitaplarına evvela basit bilahare daha mürekkep surette tertip edilmiş iki sadalı şarkılar konmalıdır. Beşinci sınıf talebelerine daima iki sadalı parçalar söylemeli, kabil ise, yani sınıf müstait ise, senenin sonlarına doğru üç sadalı musiki temrinleriyle şarkılara ibtidar etmelidir.

Beşinci sınıfa gelen kız çocuklarına musiki derslerinde ara sıra sanatkarane bir tarzda bestelenmiş ninniler de teganni ettirilmelidir. Çünkü ilk

mektebi ikmal eden kız çocuklarının büyük bir ekseriyeti ileride anne olmağa namzettirler. Bu itibarla çocuklarına güzel ve terbiyevi ninniler söyleyebilecek bir iktidara malik olabilmeleri elzemdir. Bizim evlerimizde tuhaf bir tarzda küçüklere söylenen ninnilerin artık yeri yoktur; bunlar, ne beste, ne güfte itibarıyla hiçbir kıymeti haiz değildirler. Mevzu ekseriya korkunç, nağmeler ise uyuşturucudur. Bizde garp mekteplerinde olduğu gibi muayyen bir maksatla güzel ninniler bestelemeliyiz. Bu cins ninnilerin mevzuu ekseriya milli, dini ve hissidir. Çocukların daha anne kucağında kulaklarını terbiye ile, ruhları üzerine müessir olur ve musiki kabiliyetini inkişafa yardım eder. Bizim bu cihetten eksiklerimiz azımdır. Musiki kitabı yazacak müelliflerimiz bir an evvel güzel, zarif nağmelerle çocuk ninnileri vücuda getirmelidir. Mesela şu tarzda ninniler de bestelemek kabildir:

İlk mektepler için yazılacak musiki kitaplarını iki dereceye ayırmak muvafıktır. Bizim birinci, ikinci, üçüncü sınıflara mahsus daha yüzlerce şarkı ve şarkılı ayak oyunlarına ihtiyacımız vardır. Zeki ve Zati Beylerin bestelemiş oldukları muhtelif çocuk şarkıları bu sınıfların seviyesiyle mütenasiptir. Fakat adetleri çok azdır. Hal-i hazırda mekteplerimizdeki şarkı yoksulluğunu izale edemezler, zannındayız. Hele dördüncü ve beşinci sınıf çocuklarının musiki ihtiyacını tatmin edebilecek heman heman hiç münasip şarkı yoktur. Bu buhranın önüne bir an evvel geçilmeli ve musiki kitapları yazacak müellifler bilhassa ilk mekteplerimizin dördüncü ve beşinci sınıflarına mahsus olmak üzere iki ve üç sada üzerine harmonize edilmiş müteaddit mektep şarkıları

vücuda getirmelidir. Bunlardan maada ana mekteplerine müdavim henüz tahsil çağına girmemiş küçük çocuklarımız için de birçok şarkılara ve şarkılı ayak oyunlarına muhtacız, bu mekteplerin de başlı başına bir musikisi vardır. Ona göre de kitaplara kaleme alınmalıdır. Hele orta mekteplerle, liselerin ikinci devre sınıfları musiki kitapları cihetinden belki ilk mekteplerden daha fakirdir. Bu mekteplerin de musikisi bir küldür. Ayrıca metodu, ve yazılma tarzı vardır. Bu cins mektep sınıflarında daha ziyade musiki temrinleriyle üç, dört, beş sadalı şarkılara ehemmiyet verilmelidir. Maatteessüf bütün mekteplerimizde şimdiye kadar iki, üç sada üzerine harmonize edilmiş şarkılara hiç kıymet verilmemiştir.

İlk, orta, yüksek mekteplere mahsus musiki kitaplarından maada muallimlere bu derslerde rehber olacak eserlere de şiddetle ihtiyaç vardır. Musikinin diğer dersler gibi bir usulü vardır; muayyen bir sistem dahilinde, muntazam bir surette verilmek ister; muallim her derse olduğu gibi buraya da hazırlıksız giremez. Sonra her sınıfın musiki tedrisatı birçok cihetlerden ayrılabilir. İlk sınıflarda daha ziyade kulaktan musiki gösterileceğinden muallimin çocuklara bir alet-i musikiye yahut kendi sadasıyla delalet etmesi lazımdır. Muayyen bir şarkı evvela muallim tarafından söylenir ve çalınır; bilahare mevzu kıraat derslerinde olduğu gibi muhtasar bir tarzda izah edilir; çocuklar manayı epeyce hazmettikten sonra kulaklarını sadaya alıştırlır. Şarkılı oyunların da öğretim tarzı vardır. Bunları da muallimlere tarif edecek kitaplar lazımdır. Nota öğretmek de metot dairesinde cereyan etmelidir. Her derste olduğu gibi burada da tedrice riayet ederek, basitten mürekkebe doğru ilerlemek zaruridir. Bilhassa teneffüs, darb, usul, ahenk temrinleri çocukları sıkmadan, muntazam bir sesle takip ederek nasıl öğretilir; bu cihetleri muallimlere tenvir edecek musiki muallim kitapları elzemdir. Bu kitapların muhteviyatı heman heman yalnız musiki ders numunelerine münhasır kalmalıdır. Nazari malumattan ziyade mesela üçüncü sınıfta muayyen bir şarkı nasıl inkişaf ettirilir veyahut dördüncü sınıfta nota hakkında fikir çocuklara ne suretle verilebilir? İki, üç sadalı şarkılara talebeler ne suretle alıştırlır; sada, ahenk temrinleri nasıl yaptırılır? Daha ziyade bu cihetlere ehemmiyet vermeliyiz.²⁶

²⁶ İlkokul Kitapları Komisyonunun Müzik Kitapları Hakkında Raporu (İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkında Raporu), **Maarif Vekaleti Mecmuası**, N:14 İstanbul: Devlet Matbaası, 1927. s. 412-424.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu

Vekalet-i Celileleri Talim ve Terbiye Dairesi tarafından komisyonumuza “on biri beşer ve biri dört kitap”tan mürekkep olmak üzere 12 kıraat serisi ile 9 müteferrik kıraat kitabı ki ceman 68 kıraat kitabı tevdi buyrulmuştur. Bunlardan 13’ü ret, 10’u kabul edilmiş, 41’i tadil edilmek şartıyla ve üçü mütalaa kitabı olarak kabul olunmuştur. Reddedilen eserlerin esbab-ı reddi, kabul edilen eserlerin esbab-ı kabulü ve kabul edilen eserlerin tadile muhtaç noktaları her eserin raporunda ayrıca izah edilmiştir. Muhtelif tab’ları komisyona tevdi olunan eserlerin yalnız son tab’ları tetkik edilmiş ve tetkik edilen nüshaların üzeri komisyon tarafından imza kılınmıştır. Umumiyetle kıraat kitaplarında gördüğümüz şayan-ı dikkat noktaları aşağıda mücmelen arz ediyoruz:

1-Kıraat kitaplarının mevzularında tenevvü yoktur. Kitapların kısm-ı azamı ahlaki parçalar ve manzumelerle doldurulmuştur. Halbuki kuru kuruya nasihat kabilinden eserler çocukları alakadar etmez.

2-Kıraat kitaplarımızda çocukların kendi hayatlarına kendi tecrübelerine ait parçalar, masallar, heyecanlı sergüzeşter canlı bir surette yazılmış seyahatler, hayvanlarla nebatlar alemine ait meraklı fıkralar, yüksek mefkureleri uğrunda ömür yıpratmış ve nihayet gayelerine ererek insaniyete hizmet etmiş büyük adamlara ait canlı menkıbeler, memleketimizin muhtelif yerlerine ait ve çocuk seviyesine muvafık tasvirler, muhtelif keşfiyata dair, meraklı hikayeler çocuklarda alaka uyandıracak fenni meseleler, muasır Türk edebiyatında çocuk seviyesinde yazılmış güzel parçalar, tarihi, milli ve vatani parçalarla, istiklal mücahedesine ve Türk inkılabına dair canlı menkıbeler fedakarlık ve kahramanlık gösteren çocuklara ait menkıbeler; hasılı çocuklarda okuma zevkini tenmiye edecek, onlarda kıraat alakasını uyandıracak eserler noksandır.

3-Muharrirlerimiz bir kısmı kıraat parçalarını yazarken veya intihap ederken çocuk seviyesini kafi derecede nazar-ı dikkate almıyorlar. Bazen ancak küçük sınıflarda işe yarayacak basit parçaları yüksek sınıflara ait kitaplara geçiriyorlar. Bazen de ancak tahsili ilerlemiş insanların anlayabilecekleri mevzuları ilk mekteplere mahsus kitaplara derc ediyorlar. Kıraat kitaplarımıza konulacak parçalarda mevzu ve ifade itibariyle tedrice fevkalade riayet etmelidir. Her sınıf talebesinin tarih, coğrafya ve fenn-i malumatı; hasılı umumi seviyesi ve çocuğun o yaşta zihniyeti nazar-ı dikkate alınmalı. Her sınıfın kitabına konulacak parçaları bu nokta-i nazardan sıkı bir intihaba tabi tutulmalıdır.

4-Muharrirlerimizin çoğu çocukların ne gibi şeylere karşı alaka duyabileceklerini düşünmeye lüzum görmeden yetişmiş adamlara mahsus birtakım kanaatleri ve malumatı -olduğu gibi- çocukların zihnine doldurmak yolunu tutmuşlardır. Halbuki bir mevzu sade kelimelerle yazılmış olmakla çocukların kafasına uygun bir hale getirilmiş olmaz. Yaşı veya tahsili ilerlemiş olanlar için yazılmış bir parçayı ihtisar etmekle de çocuğa muvafık bir eser yazılmış olmaz.

Bir mevzuu çocuk kafasına uygun bir hale getirmek için o mevzuu çocukların muhtelif insiyaklarını tatmin edecek, onların alakasını celp edecek bir hale getirmek zaruridir. Kıraat kitaplarımızda mesela: (ev inşası, köpek, karınca, ebeveyne itaat, vatan muhabbeti) gibi mevzular üzerine yazılan parçalara göz gezdirilince bu mevzuların çocuk kafasına uydurulmasına hiç çalışılmadığı görülür. Bu yolda vücuda getirilen parçalar yetişmiş kimseler için ne kadar mantıki olursa olsun çocuklara bir şey ifade etmez. Bir de çocukların fen, coğrafya ve tarih gibi derslerde göreceği mebahisi mücmelen kıraat kitaplarına geçirmekle çocuklarda mütalaa hevesi uyandırılmış olmaz. Kıraat kitaplarımızı gerek mevzu ve gerek ifade itibariyle kuruluktan kurtarmadıkça bu eserlerle çocuklarımızda mütalaa zevki, mütalaa aşkı uyandırılmaz. Ve ilk mekteplerde kıraat derslerinden beklediğimiz gayeyi elde etmek imkanı kalmaz.

5-Kıraat kitaplarımızın hepsinde milli ve yerli bir havadan ziyade, tercüme kokusu duyuluyor. Yazılan hikayelerde tasvir edilen vakalarda Türk hayatına, Türk ruhuna, Türk harsına büsbütün yabancı bir alem yaşıyor. Her şeyden evvel kitaplarımızı millileştirmeye muhtacız.

6-Kıraat kitaplarımızdan birçoğunun ifadesi, şivemize uygun değildir. Türk çocuğu ilk lisanı harsı bu kitaplardan alacaktır. Oraya girecek parçaların edebi kıymetine ne kadar itina olunsa azdır.

7-Muharrirlerimiz kıraat kitaplarımıza konulan manzumelerin intihabında fazla müsamahakârlık gösteriyorlar. Manzumelerin ifadesinde yalnız sadelik değil edebi ve bedii bir kıymet de aranılmasına taraftarız.

8-Kıraat kitaplarına konulan parçaların çocuklar üzerinde icra edeceği ahlaki tesirler çok defa layıkıyla nazar-ı dikkate alınmıyor. Kıraat kitaplarımıza giren ahlaki parçaların çoğu faide yerine, zarar husule getirecek bir surette yazılmıştır. Ahlak sahasında Türk çocuğunun yalnız fenalık etmekten sakındırılacak menfi bir şahsiyet olarak değil, müspet bir surette onu iyiliğe sevk edecek bir tarzda yetiştirmeliyiz.

Asri Türk camiası kimseye fenalık etmemekle vazifesini yaptığına kani olan menfi şahsiyetlere değil, ailesine mesleğine ve milletine karşı içtimaiyen müsmir hizmetlerde bulunmayı mefkure edinen müspet şahsiyetlere, müteşebbis ve fedakar adamlara muhtaçtır. Kıraat kitaplarımızda kuş yuvalarını görmek için ağaca çıkan, ormanda gezen, bahçede evvelce görmediği bir meyveye merak eden; hasılı herhangi bir teşebbüse başvuran etrafındaki şeylere karşı alakadar olan çocukların başına bin bir felaket yağdırmak suretiyle zavallı çocuklarda cüret ve azim namına bir şey bırakılmıyor. Muharrirlerimiz, “etrafımızdaki şeylere karşı meraklı olmayınız.”, “ağaca çıkmayınız” gibi mevzularla çocukların faaliyet-i insiyakını akamete uğratacak nasihatleri lüzumundan fazla ibzal ediyorlar. Asri terbiye esaslarına taban tabana zıt olan bu nevi telkinata artık bir nihayet vermek lazımdır. Çocuklarımızı kuş yuvalarına taarruzdan sakındırmak için en münasip yol, onları ağaçlara çıkmaktan tahzir etmek, kendilerine [kuş yuvalarını bozmayınız, sonra yuvanız bozular.] gibi umumi ve mücerret nasihatler vermek değildir. Çocukları ağaçlara çıkmaya teşvik ederek, kuş yuvalarını onlara tetkik ettirmek, kuş hayatına karşı onlarda alaka uyandırmak, yakından temas ettikleri kuşun hayatına karşı kendilerinde hürmet ve şefkat hasıl etmektir. Kıraat kitaplarımız nikbin-i müteşebbis, ceri, cesur, azimkar ve içtimai işlerde arkadaşlarıyla birlikte teşrik-i mesaiye candan atılan çocukların müsmir faaliyetlerine ait menkıbelerden ziyade çekingen, annesinin yanından ayrılmaktan korkan, herkese karşı kör körüne itaat eden azimsiz çocukların menfi hareketleriyle doludur. Kuş yuvalarına bakmak için ağaca çıkan bir çocuğun ağaçtan düşerek, ayağının kırıldığını tasvir ederek: “Gördünüz mü? Ağaca çıkan ne olur?” yolunda tehditlerle, çocukların azmini kıracağına mütemadiyen ağaçlarda, tarlalarda tabiatın esrarını tetkik etmekten ve müspet içtimai işlerin peşinde koşmaktan zevk alan çocukların şu veya bu hususta karşılarna çıkması melhuz olan tehlikelerden şu veya bu gibi tedbirlerle nasıl kendilerini koruduklarını izah etmeliyiz. Muharrirlerimiz bazı parçalarda çocuklara: “(Pis Ahmet, pisboğaz Hamdi)” gibi lakaplar vermekte veya “sizi gidi yumurcaklar” kabilinden nezih ad edilemeyecek tabirler kullanmaktadır. Bu da talebe üzerine fena izler bırakacak yoldur. Bir de muharrirlerimiz fena çocuklardan ziyade iyi çocukların ahvalini tasvir ederlerse çocuklar üzerinde daha hayırlı bir tesir bırakmış olurlar. Bazen kitaplara geçmiş fena tipleri çocukların taklide yeltendikleri vakidir.

9-Kitaplarımızda çocuklara ahlaki esaslar telkin olunurken hep istikbale matuf temenniler serd eylemekte ve mesela: “büyüdüğünüz zaman, ileride vatanınıza hizmet edersiniz.” Gibi cümleler sık sık tekrar olunmaktadır. Halbuki çocuklarda ahlaki esasları tenmiye için onların bugünkü hayatlarında bu ahlaki hislere inkişaf verecek yollarda gitmek ve vatanperver yetiştirmek istiyorsak onların, vatanları için bugün yapabilecekleri şeyleri kendilerine yaptırmak en doğru, en terbiyevi yoldur. Çocuğu bugünkü hayatında müspet ve içtimai faaliyetlere sevk edersek yarınki içtimai faaliyetlere onu hazırlamış oluruz.

10-Kıraat kitaplarımıza konulan parçalar umumiyetle lüzumundan fazla kısadır. Bilhassa son sınıflarda çocuklarda kendi kendilerine mütalaa zevkini tenmiye etmek için daha uzun parçalara ihtiyaç vardır. Ba-husus bizde maatteessüf çocuklarımızın kendi kendilerine mütalaa edebilecekleri cazip eserler (yoktur) denilecek derecede azdır. Bazı yerlerde çocuğun yegane mütalaa kitabı kıraat kitabıdır. Onun için kıraat kitaplarının alaka-bahş uzun parçaları muhtevi olması şayan-ı temennidir.

11-Kıraat kitaplarımız köylü hayatıyla sıkı sıkıya alakadar edecek parçalardan mahrumdur. “Köylü ismini ancak köylünün biri” diye başlayan ve ekseriya köylünün safvet ve cehaletiyle istihza eden parçalara da tesadüf ediliyor. Memleketin menfaati namına bu zihniyete hitam verilmesi lazımdır.

12-Kıraat kitaplarımızdaki resimler çocuğun zevk ve alakasını tahrik edecek bedii bir kıymeti ekseriya haiz değildir. Manken gibi sıralara dizilmiş hareketsiz çocukları gösteren dershane resimleri ecnebi kitaplardan şöylece kesilerek fena bir surette hak ettirilmiş cansız sahneler çocukları cezp edecek evsaktan mahrumdur.

Kitaplarımızda çocuk ruhunu okşayacak cazip resimlere ihtiyaç vardır.

13-Bütün mektep kitaplarımızda olduğu gibi, kıraat kitaplarımızın imlasında da büyük bir ittıratsızlık vardır.

Nokta yerine: Nôkta, mürekkeb yerine mürekkeb, cübbe yerine cûbbe, gibi ifratların yanında doğru yerine toğru, gelmedi yerine gelmedi yazmak gibi tefritlere gidildiği bir sahifede aynı kelimenin iki-üç türlü yazıldığı görülmüştür.

14-Hemen bütün mektep kitaplarımız gibi kıraat kitaplarımızın da tab'ı ve kağıtları umumiyetle fenadır. Mektep kitaplarımızın nefasetini temin için tedabir-i lazımeye tevessül buyrulmasını ehemmiyetle istirham ederiz.

İstanbul İlk Tedrisat Müfettişı Bursa Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi

Salih Ali Ulvi

Yüksek Muallim Mektebi Usul-i Tedris Muallimi

İhsan

Edirne Kız Muallim Mektebi Usul-i Tedris Muallimi

Hulusi

İstanbul Tatbikat Mektebi Muallimlerinden Galatasaray Lisesi İlk Kısım Baş Muallimi

Abdüllatif Şihab Nazmi²⁷

²⁷ İlk Mekteb Kitapları Tedkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu, İstanbul, Millî Matbaa, 1926, s. 21-25.